

 БІЗНЕС І ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 330.111.62:631.11

**ЕФЕКТИВНІСТЬ
ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОСТІ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ ©**

Л.М. ПРОНЬКО,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних
джерел енергії,

Т.В. КОЛЕСНИК,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри адміністративного
менеджменту та альтернативних
джерел енергії,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті розглядаються актуальні питання використання власності в сільськогосподарських підприємствах. Досліджено, що показником оцінки господарської діяльності будь-якої організаційно-правової структури в умовах ринку є не лише прибуток, а й рух ліквідності суб'єкта господарювання та розмір дивідендів, який залежить від темпів зростання обсягів продажу. Автори акцентують увагу на ефективності розвитку організаційно-правових форм господарювання у Вінницькій області та використанні власності в сільському господарстві. В першому випадку мова йде про те, що вищі показники господарювання мають суб'єкти приватної форми власності: господарські товариства, фермерські господарства та приватні підприємства, в другому – зазначено, що господарські товариства є одним із поширених форм господарювання, де чітко виражені відносини щодо ефективності використання власності в сільському господарстві: матеріальних ресурсів, землі та праці селян. Обґрунтовано, що ефективність діяльності економічних суб'єктів та прибутковість сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на орендні відносини в підприємствах, основним виразником яких є зростання рівня орендної плати за користування майном та земельними ділянками, проте, крім збільшення орендної плати за землю, орендарі повинні також піклуватися про її раціональне використання та збереження родючості, здійснювати гіпсування, вапнування та внесення органічних добрив. Специфіка сільськогосподарських підприємств полягає в тому, що власники земельних та майнових паїв можуть виконувати не тільки функцію власника, а й роль акціонерів, засновників або найманих працівників підприємства. В результаті доведено, що оплата праці

© Л.М. ПРОНЬКО, Т.В. КОЛЕСНИК, 2017

впливає на кінцеві результати господарської діяльності, а при використанні системи мотивації та матеріального стимулювання праці – є важливим чинником підвищення обсягів виробництва та продуктивності праці.

Ключові слова: власність, використання власності, користування, сільськогосподарські підприємства, результати господарювання, прибуток, оренда землі, орендна плата, праця, оплата праці, дохід.

Табл. 8. Рис. 3. Літ. 18.

Постановка проблеми. Сталість та ефективність функціонування будь-якого сільськогосподарського підприємства залежить від гармонізації інтересів усіх учасників процесу відтворення: підприємств-орендарів, власників земельних і майнових паїв, найманих працівників, що можливо лише при стабільності і зростанні їхніх доходів.

Результатом ефективності управлінської діяльності є досягнення цілей, передбачених у бізнес-плані, максимізація прибутку, а також нарощування самої власності – власник більшої власності багатший, ніж власник меншої власності. Розробка кожним керівником цілей управління та їх реалізація – це важлива складова програмно-цільового методу управління. Системними принципами керівництва стає орієнтація не на процеси діяльності, а на кінцеві результати; уміння збалансувати поточні вигоди і довгострокові перспективи, особисті цілі співробітників та інтереси підприємств; діагностика потреб ринку і впровадження концепції маркетингового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми використання власності, становлення і розвиток відносин власності, якості використаної праці, ефективності менеджменту постійно перебувають у полі зору світової та вітчизняної економічної думки. Вагомий внесок у розвиток класичних теоретичних положень про власність внесли К. Маркс, А. Сміт [17] та інші. Серед сучасних українських дослідників важливе значення мають праці М. Маліка [14], Л. Малік [14], М. Карлін [7], В. Кизими [10], Г. Калетніка [8,9], В. Россохи [16] та інших.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є системний аналіз розвитку відносин власності та ефективності використання власності сільськогосподарських підприємств в умовах конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результативність управлінської діяльності базується на системі показників, які можна розділити на дві групи: оціночних показників і показників витрат виробництва та розуміння керівника, що і як оцінювати, де і в якій області той чи інший показник та спосіб його оцінки найбільш слушний.

Безумовно, головним і визначальним показником оцінки господарської діяльності будь-якої організаційно-правової структури в умовах ринку є прибуток [2]. Проте, незважаючи на свою значимість, не всіх на підприємстві цікавлять показники прибутковості. Кредиторів та орендарів, наприклад, куди більше цікавить рух ліквідності суб'єкта господарювання, ніж рівень його рентабельності, пайовиків – розмір дивідендів, який залежить від темпів зростання обсягів продажу. Важливим для підприємства є почуття стабільності в зовнішньому середовищі, яке може здійснювати відторгнення будь-якої організації незалежно від строків її перебування на ринку.

Результати діяльності економічного суб'єкта потрібно зіставляти з нормативами і очікуваннями; по можливості оцінювати його роботу в цілому; враховувати не тільки короткострокові фінансові результати, а й динамічні зміни вартості та конкурентоспроможності підприємства [16]. Проте й нині результати управління в сільськогосподарських підприємствах оцінюються кількістю виробленої продукції та сумою одержаного доходу, що отримує організаційно-правова структура в процесі своєї діяльності.

Економічні, соціальні та організаційні перетворення призвели до “деформації” реформування відносин власності в АПК. З одного боку, поява власника та господаря на селі стали важливим чинником становлення ринкових відносин і їх можна охарактеризувати як позитивні зміни, а з іншого – це викликало низку негативних явищ, серед яких важливе місце посідає зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в організаційно-правових структурах (табл. 1).

Дані таблиці 1 свідчать, що виробництво сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств Вінницької області збільшилося у 2 рази, або на 10520,2 млн грн. Сільськогосподарські підприємства протягом аналізованого періоду збільшили обсяги валової продукції майже у три рази.

Таблиця 1

**Обсяги виробництва валової сільськогосподарської продукції
за категоріями господарств Вінницької області
(у постійних цінах 2010 року)**

Рік	Валова продукція сільського господарства, млн грн			До 2000 р., %		
	усі категорії господарств	у тому числі		усі категорії господарств	в тому числі	
		с.-г. підприємства	господарства населення		с.-г. підприємства	господарства населення
2000	9539,6	4268,5	5271,1	100,0	100,0	100,0
2005	10510,4	4089,1	6421,3	110,2	95,8	121,8
2009	12597,3	6384,9	6212,4	132,1	149,6	117,8
2010	12601,3	6451,3	6150,0	132,1	151,1	116,7
2011	15065,0	8142,9	6922,1	158,0	190,7	131,3
2012	14492,2	7764,6	6727,6	152,0	181,9	127,6
2013	14355,8	7524,7	6831,1	150,5	176,3	129,6
2014	18831,5	10940,3	7891,2	197,4	у 2,5 разу	149,7
2015	20059,8	11814,8	8245,0	у 2,1 разу	у 2,8 разу	156,4

* Розраховано за даними щорічника Вінниччини за 2016 р [18]

Позитивна тенденція зміни спостерігається щодо вироблення продукції і господарствами населення. Так у 2015 році обсяги виробництва зросли на 56 % і становили 8245 млн грн.

За роки реформування відбулися і структурні зміни в обсягах виробництва валової продукції сільського господарства (табл. 2).

У 2007 р. питома вага господарств населення в загальному обсязі валової продукції сільського господарства становила майже 91%, а, починаючи з 2008 р., вона перевищила по деяких роках 112 % і у 2015 році становила близько 97 %.

Такий показник певною мірою визначив успіх та ефективність аграрних реформ. Але цей досвід можна спростувати тим, що зростання обсягу виробленої продукції в господарствах населення відбувається швидшими темпами, ніж вартість цієї продукції.

Таблиця 2

Питома вага окремих категорій господарств у виробництві валової продукції сільського господарства у Вінницькій області, % до попереднього року *

Рік	Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	Валова продукція с. – г.	У тому числі		Валова продукція с. – г.	У тому числі	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2007	96,2	94,8	103,0	90,7	83,5	99,5
2008	143,1	153,1	97,9	110,8	120,2	101,2
2009	94,7	93,4	103,4	99,4	99,6	99,2
2010	101,0	100,6	104,1	99,0	99,9	98,0
2011	126,2	129,7	105,1	112,6	123,5	99,1
2012	95,4	90,2	134,6	97,2	94,7	101,1
2013	136,8	125,3	195,0	107,8	113,5	99,6
2014	116,0	109,3	137,7	103,1	110,0	93,6
2015	88,8	77,7	117,6	96,8	91,3	107,2

* Розраховано за даними щорічника Вінниччини за 2016 р [18].

Так частка виробленої продукції рослинництва господарськими товариствами в 2015 р. дорівнювало близько 78 %, тваринництва – 117,6 %. Вагомий приріст виробництва валової продукції в господарствах населення спостерігається з 2011 р. Це пов'язано, перш за все, із збільшенням у них площі сільськогосподарських угідь. У 2015 р., порівняно з 2012 р., показник землезабезпеченості господарств населення зріс на 15 % і становив близько 670 тис. га.

Збільшення виробництва продукції домогосподарствами спричинено відсутністю робочих місць на селі, нестачею грошових коштів для задоволення потреб населення. Селяни змушені збільшувати площі землі в обробітку і поголів'я худоби, задовольняти не лише власні потреби у продовольстві, а й підвищувати товарність продукції, яку реалізують на місцевих ринках, задовольняють потреби переробних підприємств тощо.

Вінниччина має один із найпотужніших серед регіонів України агропромисловий комплекс, який в останні роки демонструє високі темпи розвитку та вагомі результати господарювання.

Основу агропромислового комплексу області у 2016 році складають 740 сільськогосподарських підприємств, 2021 селянських фермерських господарств, 282,6 тис. особистих селянських господарств, 130 великих підприємств харчової та переробної промисловості, біля 400 малих переробних підприємств, 103 агросервісних підприємств та організацій, 4 науково-дослідні станції, національний аграрний університет, 8 коледжів та 1 технікум, інститут кормів і сільського господарства «Поділля» Національної академії аграрних наук України.

Порівняно з попередніми роками частка господарських товариств та фермерських господарств у Вінницькій області має позитивну тенденцію зростання, що впливає і на підвищення рівня ефективності господарювання та використання ресурсів (рис. 1).

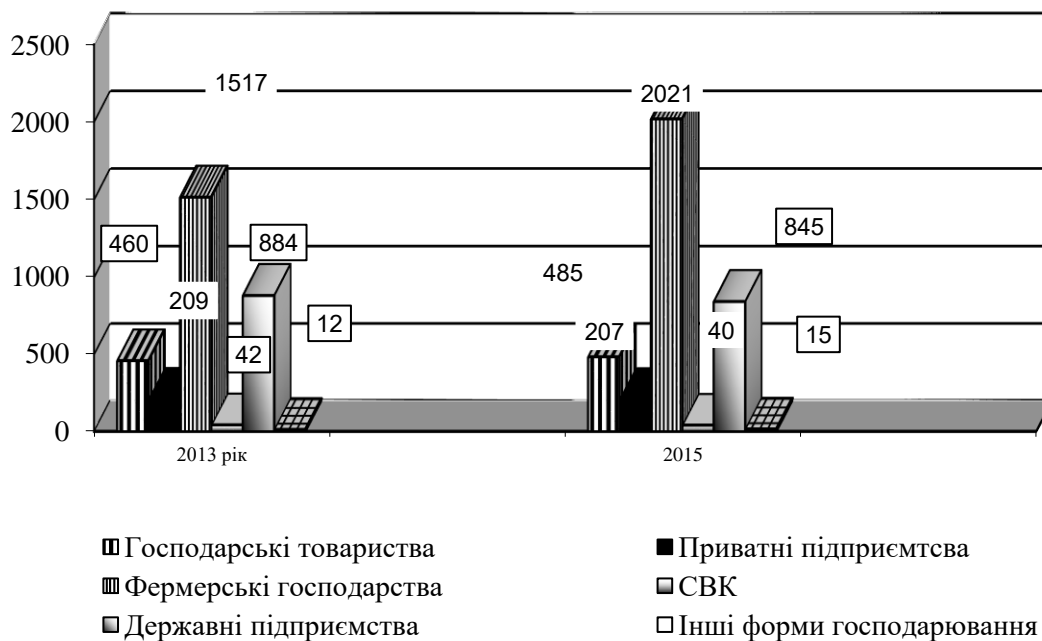

Рис. 1. Кількість діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання, 2013-2015 рр. [18]

Так у 2015 році кількість господарських товариств зросла на 5% і дорівнювала 485 підприємствам. Майже на 33% зросла чисельність фермерських господарств і в загальній структурі діючих господарств у Вінницькій області вони займають більше 50%. Близько 13% становлять господарські товариства, трохи більше 5% – приватні та майже 22% – державні підприємства.

Серед усіх організаційно правових форм найбільш ефективний рівень господарювання спостерігається у господарських товариствах, фермерських господарствах та приватних підприємствах, тобто, суб'єктах приватної форми власності.

Господарські товариства є одним із поширених форм господарювання, де чітко виражені відносини щодо ефективності використання власності різних видів.

Як засвідчує аналіз економічної діяльності господарських товариств (табл. 4), на початок 2016 р., при зростанні кількості сільськогосподарських підприємств на 13%, чисельність працівників у цих організаційно-правових структурах скоротилася на 1%, площа ріллі зменшилася на 6,5%. Негативна зміна зазначених показників не вплинула на результати господарювання. Рівень рентабельності та норма прибутку зросли відповідно на 24,2 та 13,6 в.п. і дорівнювали трохи більше 19 та 34%.

Вважаємо, що важливою складовою ефективності управління в сільськогосподарських підприємствах є зіставлення результатів і витрат та визначення рентабельності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції.

Таблиця 4

**Аналіз економічної діяльності сільськогосподарських підприємств
у Вінницькій області**

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2013 р., %
Кількість, од.	460	479	485	25
Чисельність працівників, осіб	29258	29870	29024	-234
Рілля, тис. га	965,5	907,5	903,6	-61,9
Дохід (виручка) від реалізації продукції, млн грн	6442,1	9498,8	15179,4	8737,3
Прибуток, млн грн	586,4	1680,4	3863,8	3277,4
Норма прибутку, %	5,8	13,4	19,4	13,6 в.п.
Рівень рентабельності, %	10,0	21,5	34,2	24,2 в.п.

* Розраховано автором за даними статистичного бюлетеня Вінниччини [15]

За даними таблиці 5 встановлено, що найбільш прибутковим у сільськогосподарських підприємствах є виробництво зерна, соняшнику, ріпаку, сої, плодів, молока та яєць. Рівень рентабельності цих галузей сягає більше 20%. У 2015 р., порівняно з 2013 р., рентабельність виробництва зерна та соняшнику підвищилась на 28 та 29 відсоткових пункти, або до 35,2 та 62% відповідно.

Таблиця 5

Рівень рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції на підприємствах Вінницької області

Показник	Рік								2015р. до 1995р., ±
	1995	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Зерно	15,6	24,8	33,3	19,3	25,8	7,1	23,6	35,2	19,6
Насіння соняшнику	37,8	32,2	48,7	37,9	34,3	32,6	25,1	61,7	23,9
Цукрові буряки	31,2	6,1	1,5	8,6	6,2	0,2	22,2	-15,6	15,6
Ріпаку	12,8	21,7	10,8	18,9	30,9	13,9	32,8	51,7	38,9
Сої	20,3	11,1	16,7	16,4	19,9	16,5	22,4	11,9	-8,4
Плодів і ягід	32,1	12,5	24,5	12,3	5,6	8,8	-11,5	29,2	-2,9
Молоко	23,2	16,0	10,8	13,8	19,9	16,5	14,0	12,7	-10,5
М'ясо, в тому числі:									
великої рогатої худоби	-19,8	-42,3	-21,4	-40,5	-44,3	-41,3	-30,0	-8,5	-28,3
свиней	-16,7	-44,3	-7,2	-16,9	-33,0	-10,4	-4,4	1	-15,7
птиці	-18,4	-33,2	-1,7	-1,1	11,0	-23,0	-29,3	-3,6	-22,0
Яйця	36,5	10,6	25,1	14,6	18,5	26,3	30,5	31,3	-5,2

* Розраховано автором за даними статистичного бюлетеня Вінниччини [15]

Збитковим залишається м'ясне скотарство. Так у 2015 р. збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася порівняно з 1995 р. на 28 в.п., м'яса свиней – майже на 16 в.п.

Позитивним моментом у виробничій діяльності господарських товариств є підвищення ефективності таких галузей, як молочне скотарство і птахівництво, рівень рентабельності яких у 2015 р. досягнув 29 та 31%, що відповідно на 3 та 5 відсоткових пункти вище порівняно з 1995 р.

Ефективність діяльності економічних суб'єктів та прибутковість сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на орендні відносини в підприємствах, основним виразником яких є зростання рівня орендної плати за користування майном та земельними ділянками.

Земельний фонд Вінницької області є унікальним інвестиційним потенціалом – 21 % наявних земель – це ґрунти чорноземного типу. За землекористувачами області закріплені більше 2 млн га сільськогосподарських земель, що становить 3,3% площі України.

Проте ситуація, що склалася в аграрному секторі економіки області, характеризує середній рівень господарювання окремих сільськогосподарських підприємств. Так близько 9% сільськогосподарських підприємств є збитковими; у майже 11% рівень рентабельності становить до 20%; 53% – мають рівень рентабельності до 40% і майже 28% підприємств – понад 40% (табл. 6).

Таблиця 6

Вплив рівня рентабельності на розмір орендної плати у господарських товариствах Вінницької області, 2015 р.

Групи підприємств за рівнем рентабельності (збитковості),	Кількість підприємств у групі	Рівень рентабельності (збитковості) у середньому по групі, %	Рілля на одне господарство, тис. га	Із розрахунку на 1 га ріллі, грн		Орендна плата з розрахунку на 1 га ріллі,	Питома вага орендної плати у
				виробничих витрат	прибутку (збитку)		
Збиткові	42	-12,3	1,6	8933,3	-2944,1	1038,1	8,1
I – до 20,0	54	13,0	1,73	12410,1	3055,4	1734,0	12,4
II – від 20,1 до 40,0	255	34,6	2,06	9648,3	3679,4	1268,2	9,8
III – понад 40,0	134	49,4	2,2	13924,3	4912,3	1283,2	7,7
По області	485	34,2	1,86	10825,9	4276,0	1414,2	7,6

* Розраховано автором за даними статистичного бюлетеня Вінниччини [15]

За даними таблиці 6 із розрахунку на 1 га ріллі найвищими витратами відзначаються підприємства III групи. Їхній прибуток становить 4912 грн/га. Близько 12410 грн витрачають на 1 га ріллі сільськогосподарські підприємства I групи. Проте підприємства II групи рівня рентабельності до 40% одержали 3679 грн прибутку на 1 га ріллі, що на 20% більше, ніж у підприємств I групи. Зазначимо, що за даними діяльності сільськогосподарських підприємств ЄС, мінімальний прибуток на 1 га використовуваної земельної площі має досягати 600-800 євро. Менший його рівень суттєво знижує зацікавленість у веденні сільськогосподарського виробництва. Разом

із тим, як показують світові тенденції, ціни на сільськогосподарську продукцію нині зростають швидкими темпами і сприяють розвитку сільськогосподарського виробництва.

У нерентабельних підприємствах (див. табл. 6) на 1 га ріллі одержали 2944 грн збитку, що вплинуло на середнє значення показника рівня рентабельності по сільськогосподарських підприємствах Вінницької області.

Стосовно оренди за земельні і майнові паї, то тут орендна плата нараховується у відсотках до грошової оцінки землі, враховуючи коефіцієнт індексації (нижня межа орендної плати встановлена на рівні 3%), і в аналізованих підприємствах здійснюється в грошовій або натуральній формах.

5 квітня 2015 року набрав чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)” [3], який вносить зміни до Земельного Кодексу України [4], Закону “Про оренду землі” [5], “Про особисте селянське господарство” [6]. Розмір плати за здану в оренду земельну ділянку (пай) визначається договором оренди, але такий розмір має бути не меншим, ніж мінімальна сума орендного платежу, встановлена законодавством з питань оренди землі. Зокрема, відповідно до Указу Президента України від 02.02.2002 року №92 “Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян – власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)” запроваджено плату за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) у розмірі не менше 3 відсотків визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки, земельної частки (паю) та поступове збільшення цієї плати залежно від результатів господарської діяльності та фінансово-економічного стану орендаря. Базою для визначення мінімального розміру орендної плати за земельну частку (пай) є нормативна грошова оцінка земельної ділянки. Значення нормативної грошової оцінки земель щороку уточнюється на коефіцієнт індексації, який визначається відповідно до законодавства.

У 2016 році нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення, яка проведена станом на 1.07.1995 р., підлягає індексації на коефіцієнт 4,796. Постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2011 року №1185 “Про внесення змін до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів” передбачено, що для врахування змін у рентному доході, який створюється при виробництві зернових культур, до показників нормативної грошової оцінки ріллі, проведеної станом на 1 липня 1995 року (з урахуванням індексації), застосовується коефіцієнт 1,756.

Приклад розрахунку нормативної грошової оцінки земельної частки (паю):

- площа ріллі, що припадає на земельну частку (пай) становить 1,4 га;
- нормативна грошова оцінка 1 га ріллі, що припадає на земельну частку (пай),

проведена станом на 1 липня 1995 року становить 11070 грн.

1. Розраховуємо нормативну грошову оцінку 1 га земельної частки (паю), проіндексовану станом на 01.01.2016 року: $11070 \text{ грн} \times 4,796 \times 1,756 = 93229 \text{ грн}$.

2. Розраховуємо нормативну грошову оцінку земельної частки (паю) площею 1,4 га, яка слугуватиме базою для визначення мінімального розміру орендної плати за земельну частку (пай): $1,4 \times 93229 = 130520,6 \text{ грн}$. Отже, враховуючи викладене, мінімальна сума орендної плати за земельну ділянку (пай) площею 1,4 га має становити 3 % від 130520,6 грн, тобто 3915,6 грн.

3. Щодо сплати податку, то дохід від надання в оренду земельної ділянки підлягає оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18 %, військовий збір – 1,5 %, разом це 763,5 грн.

4. Сума орендної плати, що видається орендодавця дорівнюватиме $3915,6 - 763,5 = 3152,1$ грн.

У збиткових підприємствах (таблиця 6) середній розмір орендної плати за земельні паї становить 1038,10 грн за 1 га, що в структурі витрат виробництва займає близько 8%. Найвищий рівень орендної плати (1734,0 грн за 1 га) спостерігається в сільськогосподарських підприємствах I групи рентабельності, або 12,4% від загальних виробничих витрат. Значно меншим цей показник виявився в підприємствах II групи – 1268,2 грн, або близько 10% у структурі витрат. Звідси, збільшуючи свої доходи, підприємства мають збільшувати розмір орендної плати, що забезпечить більший дохід селянам.

Отже, на даний момент у сільськогосподарських товариствах Вінницької області розмір орендної плати не має суттєвого впливу на рентабельність виробництва. Проте, крім збільшення орендної плати за землю, орендарі повинні також піклуватися про її раціональне використання та збереження родючості, здійснювати гіпсування, вапнування та внесення органічних добрив.

Значний вплив на ефективність використання землі має термін оренди та умови її розірвання. Сьогодні селянина закріпає не термін оренди, а те, що з ним не розраховуються орендарі. Так власник паю може розірвати договір, якщо не отримує вчасно орендну плату, але він не зробить цього, бо орендар ставить умову щодо виплати грошей [9]. Лише в тому випадку, якщо орендодавець матиме можливість доступно і безкоштовно розірвати договір оренди в разі невиконання його умов, ні 12 років, ні 20 років не будуть стримуючим фактором. Тільки цей шлях дозволить перейти на довготермінову оренду [9].

Як показує зарубіжний та вітчизняний досвід, механізм оренди є ефективним стимулюючим чинником, що забезпечує стабільний прибуток орендодавцю та спонукає орендаря підвищувати ефективність використання землі. Форма оплати за користування земельними ділянками може бути будь-якою, головне, щоб вона відповідала принципу соціальної справедливості, під якою розуміємо своєчасність розрахунків після отримання продукції, узгодженість цін конкретних товаровиробників із відповідними ринковими цінами на сільськогосподарську продукцію і розрахунків як таких взагалі, оскільки в деяких випадках їх майже не існує.

Специфіка сільськогосподарських підприємств нині полягає в тому, що в одному випадку власники земельних та майнових паїв виконують тільки функцію власника, в іншому – можуть бути акціонерами, членами-засновниками або найманими працівниками підприємства, де здійснюють трудову діяльність. Виходячи з вищевикладеного, важливого значення набуває також питання оплати праці.

Слід зазначити, що заробітна плата у процесі виробництва має двоїстий характер. З одного боку вона є ціною робочої сили як товару та складовою витрат виробництва і впливає на кінцеві результати господарської діяльності, а з іншого – при використанні системи мотивації та матеріального стимулювання праці вона являє собою важливий чинник підвищення обсягів виробництва та продуктивності праці [7]. В дореформений період у країні постійно провадилася робота з підвищення та зближення рівнів заробітної плати працівників усіх галузей національного господарства.

Зазначимо, що протягом 80-х років заробітна плата в народному господарстві зросла в 1,6, а в сільському господарстві – у 1,9 разу. На початку 1990 р. середня заробітна плата по галузях народного господарства становила – 248,4 крб, у промисловості – 277,7 крб, а в сільському господарстві – 259,6 крб. Таким чином, середня заробітна плата в промисловості була на 6% вища, ніж у сільському господарстві. Починаючи з 2000 р., заробітна плата в аграрних підприємствах України стала дещо зростати. Якщо у 1995 р. середньомісячна заробітна плата працівників колгоспів становила 38 грн, а працівників радгоспів – 36 грн, то інші її рівні спостерігаються в господарствах України у пореформеному періоді. У 2005 р. номінальна заробітна плата у господарствах Вінницької області зросла, порівняно з 1995 р., у 8 разів і становила 305,2 грн. Причому лише у 2000 р. заробітна плата зросла майже в 3 рази. Із 2010 р. темпи її зростання становили 10-15% на рік. У 2013 р. рівень заробітної плати порівняно з 2012 р. збільшився на 2,3%, а у 2015 р. – майже на 46% порівняно з 2013 р. (рис. 2.).

У цілому по сільському господарству за 2010-2015 рр. заробітна плата зросла на 85%. У 2015 р. відносно мінімального рівня вона становила 200%, а прожиткового мінімуму – 190%. Проте за цей період підвищився й рівень цін на продукти споживання, що випереджає зростання заробітної плати і негативно впливає на рівень життя працівників.

Нині заробітна плата в селі й обсяги споживання матеріальних благ не забезпечують відтворення людського капіталу, вартість якого за останні десять років зменшилася у 114 разів, а в порівнянні з 2015 р. – у 116 разів. Основоположники класичної політичної економії А. Сміт [17], Д. Рікардо та інші вважали, що заробітна плата – це ціна праці, яка дорівнює кількості товарів, необхідних для підтримання життя робітника та його родини. Причому зарплата має перевищувати прожитковий мінімум, оскільки тільки в цьому випадку робітник буде діяльним, старанним і, навіть, “більш розумним”, ніж при низькій заробітній платі [17].

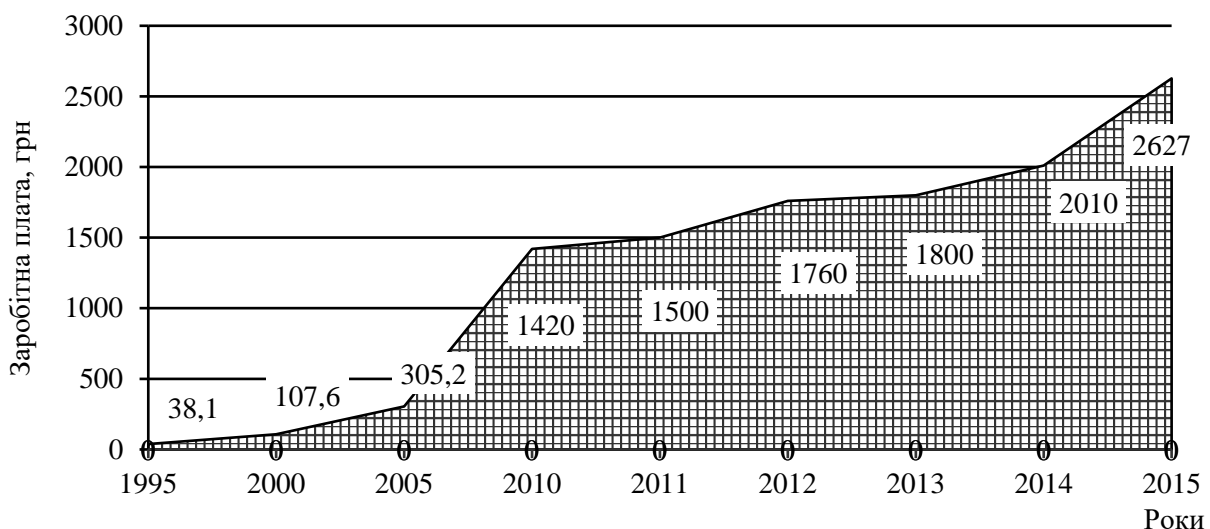

Рис. 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати в сільському господарстві Вінницької області [18]

“Висока заробітна плата працівників – найвигідніший комерційний принцип” – теза, що була сформована Г. Фордом-молодшим і його найманим працівником Е. Мейо, соціологом та економістом. У 1932 р. в період великої депресії Т. Рузвельт зазначав: “Наша країна знаходиться в процесі змін і розвитку. У неї великий потенціал юності, але рівних можливостей не існує, зникає незалежний підприємець. Якщо цей процес триватиме, то до кінця сторіччя ряд корпорацій будуть контролювати всю нашу економіку. Просто ми непохитно прямуємо до економічної олігархії, якщо вона не існує вже сьогодні”.

Економіст М. Рено вказував: “Наші біди спричинені не перевиробництвом, а недовживанням, що є результатом монополізації та махінацій посередників”. Тоді сам Президент США запропонував вихід – відновлення купівельної спроможності всіх громадян, оскільки “жодна нація не може існувати наполовину збанкрутувавши”. Правильна економічна політика Людвіга Ерхарда згодом стала результатом “німецького економічного дива”.

Нинішня ситуація в Україні нагадує ситуацію США 1932 р. Але якщо там була усвідомлена істина, що працю доцільно достойно оплачувати, то в Україні цього поки що немає. В Конституції України ст. 43 вказано: “Кожний має право на труд, що включає можливість заробляти собі на життя”, але не підкреслено, що оплата праці – це ціна робочої сили [13].

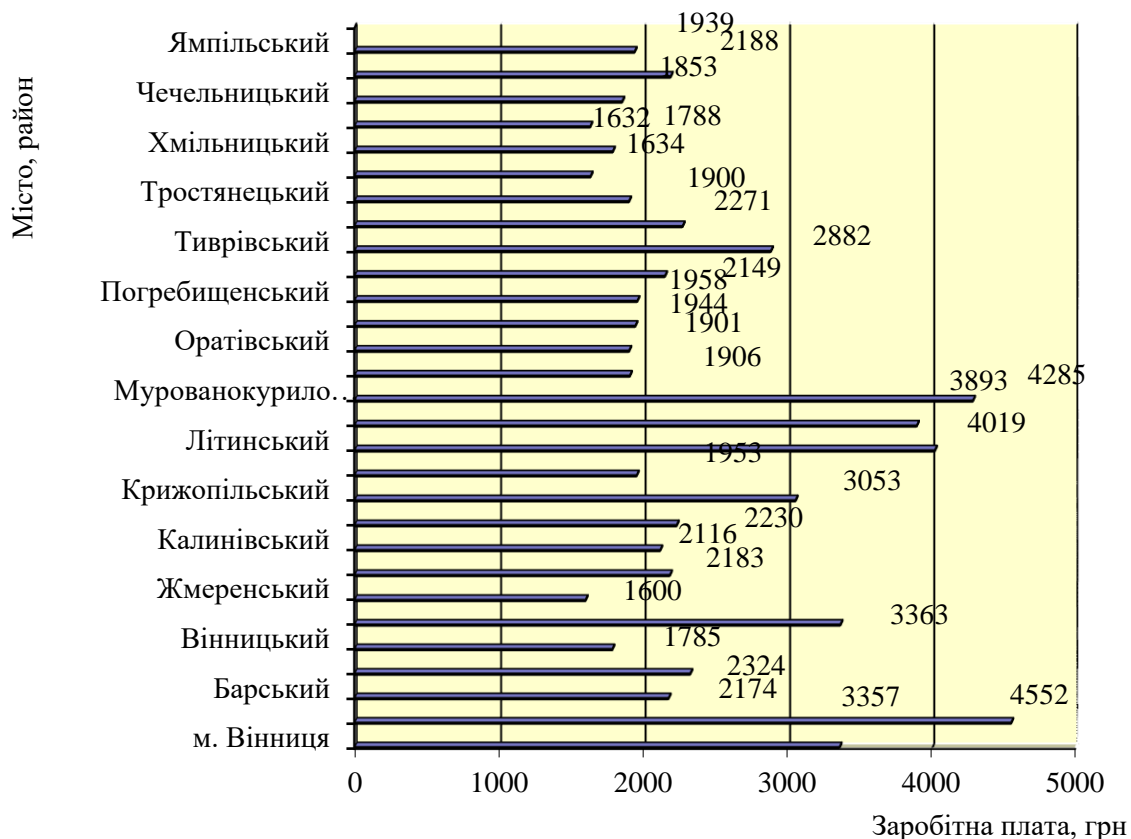

Рис.3. Середньомісячна заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств у Вінницькій області, 2015 р [15]

У Законі України “Про оплату праці” зазначено, що заробітна плата – це винагорода, обчислена у грошовому виразі, яку власник виплачує працівникові за виконану ним роботу. Її розмір залежить від умов, складності роботи і професійних якостей. Також вказуються умови визначення розмірів мінімальної заробітної плати, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, виходячи з рівня стабілізації і розвитку економіки країни, а не з визначеного прожиткового мінімуму. У 2016 році прожитковий мінімум у 2 рази перевищував мінімальний розмір заробітної плати. Не винятком є коливання заробітної плати у сільськогосподарських підприємствах за адміністративними районами і підприємствами Вінницької області (рис. 3).

Колівання заробітної плати по містах і районах Вінницької області у 2015 р. знаходилося в межах 1600-4500 грн, співвідношення максимального та мінімального показників – на рівні 1:2,8. Найнижча заробітна плата спостерігалася в Жмеринському, Хмільницькому та Чернівецькому районах – майже в 2 рази менша відносно обласного центру. Між сільськогосподарськими підприємствами в районах Вінницької області відношення становило 1:2,8.

Структура заробітної плати працівників сільського господарства дещо змінилася. Так за період з 2011 по 2015 роки збільшилася частка додаткової оплати (табл. 7). У 2015 р. вона досягала близько 11%, що на 3,2 в.п. вище порівняно з 2011 р. Значно підвищилася за цей період виплата премій (на 1,1 в.п.) та інших доплат – на 0,2 в.п.

Із розвитком ринкової економіки суб’єкти ринку можуть отримувати доходи, використовуючи різні джерела (свою працю, заощадження, власний капітал тощо).

Таблиця 7

**Динаміка структури доходів найманих працівників
у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області**

Показник	Рік					Відхилення, ± 2015 р. до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	2015	
Середньорічний дохід найманого працівника, грн у тому числі:	18000	21120	21610	24121	31525	13525
основна оплата праці, %	86,0	85,2	85,7	85,8	85,2	-0,8
натуральна оплата праці, %	4,4	4,5	3,2	2,0	1,8	-2,6
додаткова оплата, %	8,0	8,7	9,3	10,6	11,2	3,2
орендна плата за землю, %	3,6	3,7	3,9	4,3	4,9	1,3
орендна плата за майно, %	2,5	2,6	2,7	2,9	3,3	0,8
премії, %	1,9	2,4	2,7	3,4	3,0	1,1
Інші доплати (матеріальна допомога, соціальні пільги тощо), %	1,6	1,6	1,8	1,6	1,8	0,2

* Розраховано автором за даними статистичного бюлетеня Вінниччини [15]

На сьогодні значну питому вагу в сукупних доходах становлять доходи від праці, хоча з розвитком ринкових відносин дедалі більша частка має припадати на доходи від використання власності. У аграрному виробництві зростання доходу від використання власності працівників сприяло підвищенню продуктивності праці та

раціональному використанню виробничих ресурсів. Так за аналізований період частка виплат за використання землі і майна зросла відповідно на 1,3 та 0,8 в.п. і в 2015 р. у структурі доходів працівників складала 4,9 та 3,3%.

Як показує динаміка середньомісячної оплати праці, вона зростає повільними темпами. Рівень її зростання за 2011-2015 рр. становив 175%. Значно швидшими темпами відбувається зростання продуктивності праці сільськогосподарських працівників, що становить майже 6 разів (табл. 8).

Зважаючи на результати досліджень, значною мірою зростання оплати праці відбулося в результаті інфляційних процесів в економіці країни. За розрахунками, наведеними в таблиці 8, темпи зростання продуктивності праці до її оплати у сільськогосподарських підприємствах є випереджаючими протягом аналізованого періоду і дорівнює 5,9 разу. Отже, продуктивність праці по відношенню до її оплати в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області зросла більше, ніж у 3 рази, що є позитивним, але роботодавцям, задля стимулювання праці найманих працівників, варто подбати про її підвищення.

Таблиця 8

Динаміка зміни рівня продуктивності праці та її оплати у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області

Показник	Рік					Відхилення, % 2015 р. до 2011 р.
	2011	2012	2013	2014	2015	
Одержано доходу від реалізації продукції на одного працюючого, тис. грн	89,2	154,1	220,2	318,0	523,0	у 5,9 разу
Середньомісячна оплата праці одного працівника, грн	1500	1760	1800	2010	2627	175,3
Індекс зміни: продуктивності праці	1	1,7	2,5	3,6	5,9	x
оплати праці	1	1,2	1,2	1,3	1,8	x
продуктивності праці до її оплати	1	1,42	2,1	2,77	3,28	x

* Розраховано автором за даними статистичного бюлетеня Вінниччини [15]

Важливим показником ефективності управління власністю в аграрних підприємствах є їх інвестиційна привабливість [14]. З метою визначення привабливості підприємств для інвесторів необхідно здійснювати комплексний аналіз роботи окремих господарських утворень та регіону в цілому. Комплексний аналіз включає відбір показників виробничої діяльності організаційно-правових формувань, що відображають основні економічні процеси і дають можливість зробити загальні висновки про результати господарювання, вивчення сукупності показників та виявлення їх якісних і кількісних відмінностей від визначених базових значень, а також економічну характеристику підприємств.

Слід зазначити, що найбільш важливими показниками, які впливають на інвестиційну привабливість підприємств, визначено дохід від реалізації продукції та витрати виробництва з розрахунку на 1 га землі. Узагальнюючим показником є прибуток на 1 га та рівень рентабельності виробничої діяльності.

Висновки. Безумовно, що інвестиційно-привабливими можуть бути всі сільськогосподарські підприємства, проблема полягає лише в раціональному і дбайливому використанні капіталу, земельних та трудових ресурсів. Кожен з власників засобів виробництва має бути зацікавлений в результатах діяльності, досягненні спільно поставлених цілей, забезпеченні не лише прибутковості, а також простого і розширеного відтворення на основі технологічного оновлення виробництва, впровадженні досягнень науково-технічного прогресу, що полягає у використанні ресурсозберігаючих і енергоощадних технологій вирощування сільськогосподарських культур і способів утримання поголів'я тварин, підвищенні урожайності в галузі рослинництва і продуктивності в галузі тваринництва, якості проведення технологічних операцій і виробництва сільськогосподарської продукції, що забезпечується, в першу чергу, ефективним управлінням.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України [електронний ресурс] / Режим доступу: www.rada.gov.ua.
2. Голов С.Ф. Управленческий бухгалтерский учет /Голов С.Ф.. – К.: Скарби, 1998. – 384с.
3. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)” [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.
4. Земельний Кодекс України [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.
5. Закону “Про оренду землі” [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.
6. Закон України “Про особисте селянське господарство” [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.
7. Карлін М.І. Теоретичні аспекти стимулювання праці в умовах фінансової нестабільності / М.І Карлін // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 3-9.
8. Калетнік Г.М. Перспективи розвитку земельних відносин та ринку землі в Україні/ Г.М. Калетнік, С.В. Козловський, В.М. Ціхановська// Агросвіт. – 2012. – №12.
9. Калетнік Г.М. Запровадження довготермінової оренди і спрощення процедури пролонгації договору оренди землі сприятимуть розвитку сільськогосподарського виробництва / Г.М. Калетнік// Землевпорядний вісник .– 2014. – №6. – с. 6-8.
10. Кизима В. Наемный труд и самоуправление / В. Кизима // Вибір. – 1996. – №1-2. – С. 58-71.
11. Коваленко Ю.С. Підвищення прибутковості рослинництва аграрних підприємств на основі гармонізації механізмів підприємницької та трудової мотивації / Ю.С. Коваленко, І.В. Охріменко, О.В. Демченко та ін. // АгроІнКом. – 2008. – №3-4. – С. 27-30.
12. Кодекс Законів про Працю [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.
13. Конституція України від 28.06. 1996 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.zakon.gov.ua.

14. Малік Л.М. Ефективність управління власністю в діяльності сільськогосподарських підприємств / Л.М. Малік // АгроСвіт. – 2009. – №24. – С. 14-18.
15. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2012-2015 рр: Статистичний бюлетень. – Вінниця: Держкомстат, Головне управління статистики у Вінницькій області, 2013-2015. – 134 с.
16. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2004. – №6. – С. 16-22.
17. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. /Смит А.. – М., 1935. – Т.2. – 249 с.
18. Щорічник Вінниччини: статистичний збірник. – Вінниця: Держкомстат, Головне управління статистики у Вінницькій області, 2015. – 702 с.

Список використаних джерел у транслітерації/References

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. rada @ ukr.net.
2. Holov S.F. Upravlencheskyi bukhhalterskyi uchet /Holov S.F.. – К.: Skarby, 1998. – 384s.
3. Zakon Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo sproshchennia umov vedennia biznesu (derehuliatsiia)” [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov.ua.
4. Zemelnyi Kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov.ua.
5. Zakonu “Pro orendu zemli” [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov.ua.
6. Zakon Ukrainy “Pro osobyste selianske hospodarstvo” [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov.ua.
7. Karlin M.I. Teoretychni aspekty stymuliuvannia pratsi v umovakh finansovoi nestabilnosti / M.I Karlin // Finansy Ukrainy. – 2000. – №2. – S. 3-9.
8. Kaletnik H.M. Perspektyvy rozvytku zemelnykh vidnosyn ta rynku zemli v Ukraini/ H.M. Kaletnik, S.V. Kozlovskiyi, V.M. Tsikhanovska// Ahrosvit. – 2012. – №12.
9. Kaletnik H.M. Zaprovadzhennia dovhoterminovoi orendy i sproshchennia protsedury prolonhatsii dohovoru orendy zemli spryiatymut rozvytku silshospvyrobnytstva / H.M. Kaletnik// Zemlevporiadnyi visnyk .– 2014. – №6. – s. 6-8.
10. Kyzyma V. Naemnyi trud y samoupravlenye / V. Kyzyma // Vybir. – 1996. – №1-2. – S. 58-71.
11. Kovalenko Yu.S. Pidvyshchennia prybutkovosti roslynnytstva ahrarnykh pidpriemstv na osnovi harmonizatsii mekhanizmiv pidpriemnytskoi ta trudovoi motyvatsii / Yu.S. Kovalenko, I.V. Okhrimenko, O.V. Demchenko ta in. // AhroInKom. – 2008. – №3-4. – S. 27-30.
12. Kodeks Zakoniv pro Pratsiu [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov.ua.
13. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06. 1996 r. [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu: www. zakon. rada. gov. ua.
14. Malik L.M. Efektyvnist upravlinnia vlasnistiu v diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv / L.M. Malik // AhroSvit. – 2009. – №24. – S. 14-18.

15. Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty silskohospodarskykh pidpriemstv Vinnytskoi oblasti za 2012-2015 rr: Statystychnyi biuleten. – Vinnytsia: Derzhkomstat, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnytskii oblasti, 2013-2015. – 134 s.
16. Rossokha V.V. Efektyvnist vykorystannia vyrobnychoho potentsialu v ahraryi sferi APK / V.V. Rossokha // Ekonomika APK. – 2004. – №6. – S. 16-22.
17. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychnakh bohatstva narodov. /Smyt A.. – M., 1935. – T.2. – 249 s.
18. Shchorichnyk Vinnychchyny: statystychnyi zbirnyk. – Vinnytsia: Derzhkomstat, Holovne upravlinnia statystyky u Vinnytskii oblasti, 2015. – 702 s.

ANNOTATION
EFFICIENCY OF PROPERTY IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

PRON'KO Lyudmila,
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources,*

KOLESNIK Tatyana,
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnitsa)*

The article discusses current issues on the use of property in agricultural enterprises. It is studied that measure of economic activity evaluation of any legal organizational structure in the market is not only the income but also the movement of liquidity entity and dividends, which depends on the rate of growth in sales. The authors emphasize the effectiveness of types of business entity in Vinnytsia region and use of property in agriculture. The first case is that higher rates of profits are in privately owned economic entities, commercial companies, private farmers and enterprises in the second – it is mentioned that business partnership is the most common form of economic relations where the use of property in agriculture, material resources, land and labor of the peasants has the most distinct performance. It is proved that the effectiveness of economic activity and profitability of agricultural production directly affects the rent relations of enterprises, the main exponent of which is the increase of rent for the use of land and property, however, in addition to increasing the land rent, tenants must also take care of its sustainable use and preservation of fertility, introducing gypsum, lime and organic fertilizers. Specificity of agricultural enterprises includes the fact that the owners of land and property shares can perform not only the function of the owner, but the role of shareholders, founders or employees of the company. The result proved that wages affect the outcomes of economic activity and the use of the system of motivation and incentives work is an important factor in increasing output and productivity.

Key words: property, use of property, farms, results management, income, land lease, rent, labor, wages, income.

Tab. 8. Fig. 3. Lit. 18.

АННОТАЦИЯ
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОБСТВЕННОСТИ В
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

***ПРОНЬКО Людмила Николаевна,**
кандидат экономических наук,
доцент кафедры административного
менеджмента и альтернативных источников энергии,*

***КОЛЕСНИК Татьяна Васильевна,**
кандидат экономических наук,
доцент кафедры административного
менеджмента и альтернативных источников энергии,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

В статье рассматриваются актуальные вопросы использования собственности в сельскохозяйственных предприятиях. Доказано, что показателем оценки хозяйственной деятельности любой организационно-правовой структуры в условиях рынка является не только прибыль, но и движение ликвидности предприятия и размер дивидендов, который зависит от темпов роста объёмов продаж. Авторы акцентируют внимание на эффективности развития организационно-правовых форм хозяйствования в Винницкой области и использовании собственности в сельском хозяйстве. В первом случае речь идёт о том, что высокие показатели хозяйствования имеют субъекты частной формы собственности: хозяйственные общества, фермерские хозяйства и частные предприятия. Во втором – указано, что хозяйственные общества являются одной из распространённых форм хозяйствования, где чётко выражены отношения эффективности использования собственности в сельском хозяйстве: материальных ресурсов, земли и труда крестьян. Обосновано, что эффективность деятельности экономических субъектов и доходность сельскохозяйственного производства непосредственно влияет на арендные отношения на предприятиях, основным выразителем которых является рост уровня арендной платы за пользование имуществом и земельными участками. Однако, помимо увеличения арендной платы за землю, арендаторы должны также заботиться о её рациональном использовании и сохранении плодородия, осуществлять гипсование, известкование и внесение органических удобрений. Специфика сельскохозяйственных предприятий заключается в том, что владельцы земельных и имущественных паёв могут выполнять не только функцию владельца, но и роль акционеров, учредителей или наёмных работников предприятия. В результате доказано, что оплата труда влияет на конечные результаты хозяйственной деятельности, а при использовании системы мотивации и материального стимулирования труда – представляет собой важный фактор повышения объёмов производства и производительности труда.

Ключевые слова: собственность, использование собственности, пользование, сельскохозяйственные предприятия, результаты хозяйствования, прибыль, аренда земли, арендная плата, труд, оплата труда, доход.

Табл. 8. Рис. 3. Лит. 18.

Інформація про авторів

ПРОНЬКО Людмила Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: pronkoL@ukr.net).

КОЛЕСНИК Тетяна Василівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: sergej.kolesnik@gmail.com).

PRON'KO Lyudmila – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnitsa National Agrarian University (21008, Vinnitsa, 3, Soniachna Str., e-mail: pronkoL@ukr.net).

KOLESNIK Tatyana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnitsa, 3, Soniachna Str., e-mail: sergej.kolesnik@gmail.com).

ПРОНЬКО Людмила Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: pronkoL@ukr.net).

КОЛЕСНИК Татьяна Васильевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: sergej.kolesnik@gmail.com).

